

Gróf Andrassy Gyula.

Történeti, nagy név súlyát hordozta életében. Súlyos teher volt vállán az apai hagyomány, nem csoda, hogy bizonytalanná lett a járása. A nimbusz, amely a kiegyezés miniszterelnökének és a berlini kongresszus egyik főszereplőjének ragyogó sikerekben gazdag pályáját átfogta, számára akadályt is jelentett. Nem mert nyílt, erős szárnycsapásokkal felemelkedni, szinte félt, hogy egész egyéniségét szabadon kelljen kiélnie. Messziről úgy tűnik fel, mintha minden lépése hosszú fontolgatás eredménye lett volna, az örökös tépelődés, hogy vajjon elhatározása méltó lesz-e a nagy örökséghez?

Ez a hely és ez a perc nem alkalmas annak kritikai vizsgálatára, hogy a politika útvesztőjében merre járt, mit mulasztott el és mennyire tudta nemzete javára felhasználni a kezébe adott talentumokat. Az a törekvés azonban nem vitatható el tőle, hogy szeretett volna méltó lenni apjához. Sőt egy pontban, az irodalmi működés terén, mintha túlszárnyalni is igyekezett volna. Ő már nem irtózott a tolltól s nem utasította vissza nevetve azt a tervet, hogy személyes emlékeit is megörökítse. Irt tehát újságcikkeket, sőt kiváló könyvek is jelentek meg a neve alatt.

A kiegyezésről szóló munkája finom közjogi fejtegetéseket tartalmaz, ma azonban már csak a történetírót érdekli. Túlságosan, szinte kizárólag a politikai műve. A maga idejében, a pártok heves személyi harcai között bizonyára sokak véleményét fejezte ki, talán e sokaknál is több ember elhatározását befolyásolta, amint azonban porba omlott a kiegyezés épülete, ez is elveszítette aktualitását. Hiányzott belőle az a Széchenyi-féle megértés, hogy a közjogi konstrukciót csak a nemzeti élet egyik megjelenési formájának szabad tekinteni, nem pedig önmagában álló, elvont jelenségnek.

Maradandóbb fő irodalmi műve, a három kötetes *Magyar állam főnmuradásának és alkotmányos szabadságának*

okai című mű, mert ebben már kevésbé egyoldalú. Mint emberi dokumentum valóban feltűnő. Azt bizonyítja, hogy írója is, mint minden mélyebben szántó elme, igyekezett magának képet szerezni a multról, még pedig olyan képet, amely nem egyetlen kézikönyv elolvasása nyomán és nem kész eredmények egyszerű átvételével alakul ki, hanem amelybe önmagát is bele vetíti azzal, hogy a multból kiszűrődő fényt saját lelkének prizmáján bocsájtja át. Andrassy ezt a rekonstrukciót úgy végezte el, amint azt még azon történetírók közül is kevesen teszik, akik a részletmunkákon felül tudnak emelkedni: irodalmi formába öntötte vizsgálódásainak eredményeit. Bár az elbeszélés egyes adatainak helyességéhez szó férhetett már a könyv megjelenése alkalmával is, hű kifejezője kora történet-szemléletének. Visszatükrözi, hogy a világháború előtti évek magyar közhangulata milyen kérdések iránt érdeklődött.

A liberális szabadságesszmének az érvényesülése áll a kötetek központjában, híven annak a kornak a szelleméhez, amely a politikai szabadság elnyerésén ujjongott és nem vette észre, hogy lassan egy másik, még embertelenebb gazdasági szolgaság részesévé lesz. Nincs nyoma, hogy Andrassy a társadalmi és gazdasági hatóerőket s azok összefüggéseit felismerte volna, ezért könyve ma már nem is elégíti ki az érdeklődőt. Ma, összeomlás és forradalmak után ez a hiány sokkal szembe-tűnőbb, mint megelőzőleg volt. Abban is korának gyermeke volt Andrassy, hogy nem a magyar nemzet vagy faj életével foglalkozott, hanem a magyar állammal. Tehát egy hatalmi szervezet sorsa érdekelte s figyelmét az kötötte le, hogy a magyar államiség ezeréves épületét — amilyennek azt kortársai-val együtt elképzelte — milyen külső veszedelmek fenyegették, akár bizánci terjeszkedés, akár Habsburg-centralizáció vagy tatárjárás alakjában, az egész államépületet magán hordó társadalmi alap megismerése azonban már kívül esett érdeklődési körén. Nem kevésbé

korának illuziókat kedvelő felfogása jutott kifejezésre abban a párhuzamban is, amelybe a magyar és az angol fejlődést a középkor tárgyalása folyamán helyezte. A millenáris idők nemzeti lelkesedése szívesen fogadta, dicsőségnek számította ezt a párhuzamot, amelyet Andrassy oly jobb ügyhöz méltó buzgalommal vont meg, a nagy lezuhanás után kijázanodott korunk azonban csalódottan ezt is elhesegette már magától, más ábrándképekkel együtt.

Mindez egyoldalú történetzemlélet, azonban az egyoldalúság az egész kor jellegzetes tulajdonsága volt s alóla csak egyes kiválasztott szellemek tudták magukat kivonni, mint pl. J. Burckhardt, a Baselben visszavonultan élő historikus, aki számot akarván vetni nem egyetlen nemzet, hanem az egész világ történetével, három évtizeddel Andrassy könyvének megjelenése előtt az államon kívül még két másik, egyenlőrangú történetformáló hatalmat is felismert. A vallás és a kultúra nagy szerepének és valódi jelentőségének értékelésénél azonban a tudományos, majd a népies közvélemény csak lassan követte az úttörőt, annak bizonyosságául, hogy a kor maga még idegenül és megértés nélkül állott az új történeti fogalmakkal szemben.

Épen mert oly hűen fejezik ki Andrassy kötetei korának gondolkozását, valószínű, hogy sokan fogják még kezükbe venni, mint egy letűnt idő emlékét. S az olvasókat meg fogja lepni az az éles figyelem, amellyel Andrassy értékelni igyekezett azokat a külpolitikai tényezőket, amelyek a magyar állam európai helyzetét meghatározták. Ez a mélyebb érzék hiányzott azokból a politikusokból, akik századunk elején a magyar vezényszót és más «nemzeti vívmányokat» tekintettek legfőbb céloknak. Ezt Andrassy önmagából adta. Kiváló egyéni érték ez s főképp ez az a szál, amely politikai koncepcióink sikertelensége után társadalmunkat hozzá kapcsolja.

Mályusz Elemér.

Tudományos élet.

Közel harminc éve Vikár Bélának eszébe jutott, hogy kimegy a falura és ott a helyszínén fonográfengerbe veszi a magyar falusi nép nótáit. Azóta Kodály Zoltán, Bartók Béla, Lajtha László, Szendrey Zsigmond és mások ezrivel vették fel fonográfengerbe a Néprajzi Múzeum gyűjteménye számára a magyar zenének addig figye-

lemre sem méltatott gyönyörű termékeit: a parasztdalokat. Különösen Bartók Bélának és Kodálynak érdeme, hogy e zene sajátos magyarságát és régiségét felismerték és hogy a magyar zeneértők előtt ma már nem titok, hogy itt valóságos zenei kincsesbányára bukkantunk és hogy ennek alapján még lehet teremteni az új magyar műzenét is, melynek alapjai addig inkább idegen, német-olasz formákon nyugodtak.

De ennek a felfedezésnek jelentőségét mindeddig csak a szakértők fogták fel. A művelt magyar közönség a hagyományos cigányzenét ismerte magyar népzeneének. Hozzászókozt, holott ez a zene az igazi magyar népzeneétől meglehetősen messze áll és legfeljebb magyar műzenenek tekinthető, amennyiben némely régebbi motívumnak és a német romantikus műzenenek sajátos keverékéből csak az ötvenes években kezdett kialakulni és a nyolcvanas-kilencvenes években érte el virágkorát. Ezt a magyar műdalt aztán a cigányok is átvették és mint népzeneét terjesztették el, jóllehet az egyes darabok keletkezési idejét, sőt szerzőjét is meg tudjuk jelölni.

Ez nem lett volna olyan nagy baj, ha egyúttal ez a romantikus magyar műdal nem jelentett volna a népi és régi magyar zenei formákkal szemben határozott süllyedést és szegényedést. A magyar közönség ma valóban azt hiszi, hogy csak két, legfeljebb három magyar dalforma van: a hallgató, amint azt Balázs Béla éneklé, vagy a csárdás, amire táncol.

Pedig erre rácsófol az a tömérdek szebbnél-szebb dalforma, melyet derék gyűjtőink ezrivel szedtek össze Erdélyben és másutt, színmagyar falvakban s amely a magyar nagyközönség és így a cigány előtt is jóformán teljesen ismeretlen s ha hallja: tótosnak, oláhosnak vagy nem tudom minek érzi. Ezt a pusztulóban levő magyar népdalt akarja megmenteni az az akció, melyet gróf Klebelsberg Kunó indított meg s melyről Lajtha László számolt be a Néprajzi Társaság legutóbbi ülésén.

A cél: a veszendőbe menő magyar népdalokat a magyarság számára megőrizni és a népek visszaadni. Az akció erre a legalkalmasabbnak a fonográf-lemezt tartotta, melynek segítségével a dallamot és szöveget nemcsak megörögzíteni, hanem a legszélesebb körökben elterjeszteni is lehet. Így a nép

visszakapja a népiskolákban szétosztott grammofonok útján azt, amit önként, a népzítés városiasodása folytán elvesztett. Kitűnő művészek, mint Molnár Imre, Székelyhídi, Medgyaszay Vilma, az operaházi zenekar, énekeltek vagy játszottak bele a gépbe, mert az akció vezetői félték attól, hogy a népies éneklők művészietlen és sokszor érthetetlen éneke miatt az akció hatása megsemmisülne.

A magunk részéről a legnagyobb elismeréssel adozunk és sok sikert kívánunk ennek a kétségtelenül nagy nevezetességű akciónak, melynek célja igazi magyar értékek megmentése és népszerűsítése, s melynek magyar zene-történeti következményei, ha ez a siker megjön, beláthatatlanok. De viszont ismerve a vidéki művelt osztály roppant nagy szerepét a közzítés kialakításában, azt hisszük, hogy az akciót hatékonyan segítené, ha egyik művészünk a grammofonba felvett dalokat zongorára könnyed formában átírná és így e dalok, mint annak idején a *101 magyar népdal*, szerte-széjjel terjedhethetnének. Így játszaná őket a jegyzőné, a tanítóné, az intézőné s a vidéki társadalmi élet főformája, a nótás vacsorák vagy uzsonnák révén époly népszerűekké lehetnének mihamar, mint a kilencvenes és a kilencszázás évek kótából eltanult dallamai. A cigány rögtön megtanulná őket, a parasz-tok pedig sietnének az uraktól eltanulni rég elfelejtett dalaikat s ezzel az akció célja biztosítva lenne. Mert meggyőződésem, hogy a művészektől a néphez vissza az út csak a vidéki középosztályon keresztül vezet; már pedig a zongorázni tudó vidéki úriasszony a grammofonból nehezen fogja ezeket a dalokat elsajátítani, már csak azért sem, mert dallamvezetésük eltér az általa jól ismert sablonoktól. Molnár Imre és Kern Aurél történeti dalgyűjteményének, a *Daloskertnek* sikere bizonyítja, hogy még a régi zenét is el lehet fogadtatni a magyar középosztállyal, csak kellő formában kapja meg.

*

A magyar őstörténeti kutatás ismét két érdekes magyarázattal gazdagodott. Az egyik Németh Gyulától származik, ki sajtó alatt levő könyvéből a Magyar Nyelvtudományi Társaság zárülésén, Julián barát *Magna Hungariájának* fogalmát tisztázta. A történeti adatok segítségével, melyek legnagyobb része az arab utazók útleírásaiból kerültek

elő, sikerült bebizonyítania, hogy a honfoglalás előtti magyarokat baskiroknak is hívták, illetve, hogy mikor már a magyarság nagyobb része a Fekete-tenger mellett lakott doni hazájában, egy más része észak felé sodródott és a mai Baskardia területén élt, az utazók ezt a két csoportot felváltva, hol baskiroknak, hol magyaroknak nevezik. A Magna Hungaria név pedig nem Nagymagyarországot jelent, hanem Ósmagyarországot, mert *nagy* és *öreg* szinonimák (öregagyú, öregapa, nagyapa stb.). Ezek a baskardiai magyarok eleinte bolgár-török, utóbb kozár fennhatóság alá kerülnek, de Julián barát még tud velük magyarul beszélni. A tatárjárás után azonban teljesen eltörökösödnek és végleg beolvadnak abba a népbe, melyet ma baskir néven emlegetnek. Igen érdekes, hogy XV. századi oklevelekben a honfoglalás kori magyarok törzseivel azonos törzsneveket találunk nálunk: *Jenő*, *Gyarmat* (Jenej, Jurmaty) itt is, ott is két törzs neve. S végül Németh Gyula meggyőzően igazolta Munkácsi Bernátnak egy korábbi hipotézisét: a baskir név, mely a régiségben többnyire *bacsgyur* alakban fordul elő, nem lehet más, mint *bes-gur*, vagyis *öt-ugor*, ami a magyarok *on-ogur* [tiz ugor] nevének párhuzamos megfelelője.

Egy másik nevezetes magyar őstörténeti geográfiai fogalmat *Jugriát* Zsirai Miklós magyarázta meg a Kőrösi Csoma-Társaság minapi ülésén. Zsirai a finn-ugor népnevekről készít nagyobb tanulmányt és ebből mutatott be ezúttal egy részletet. Orosz oklevelek és egyéb történeti adatok alapján pontosan meghatározta Jugria helyét: ez a Felső-Ob és az Uralhegység nagyterjedelmű szöglete, az obi ugorok, vagyis a vogulok, osztyákok őshazája, ahol az obi ugorok már Krisztus előtt éltek vadász-halász életüket. Ennek a területnek a déli részén laktak a magyarok ősei, kik török hatás alá kerülve, elsodródtak aztán az obi-ugoroknak továbbra is ottmaradó részeitől. A *Jugria* névről pedig sikerült Zsirainak bebizonyítania, hogy az *on-ogur* név oroszított alakja, melyben az *n* eltűnése és a szó jésítése tipikusan orosz-szláv hangjelenség, az *-ia* szóvég pedig jólismert területnévképző. Így világosodik mindjobban az a homály, mely a magyarok eredete és őshazája körüli problémákat sokáig fedte. Persze a dilettáns nyelvészeknek nem vesznek tudomást a tudomány hala-

dásáról, sőt ami sajnálatosabb, a napilapok talán még nagyobb készséggel regisztrálják együgyű turáni és hinduperzsa-magyar légvéraikat, mint a módszeres tudomány eredményeit.

A Régészeti Társulat ebben a hónapban művészeti sétákat rendezett: a tagok egy ülés keretében Felvinczi Takács Zoltán és Csányi Károly vezetésével megtekintették az Iparművészeti Múzeumban rendezett keleti művészeti kiállítást s így közvetlen tapasztalatból tudták meg, hogy ma már a páratlan Hopp-múzeumon kívül is jelentékeny keleti műanyag van Budapesten, amint azt ez a kiállítás is bizonyítja. Egy másik alkalommal kirándulást rendezett a társulat, melynek folyamán a zsámbéki templomot, várat és a tinnyi Vásárhelyi-gyűjteményt tekintették meg a tagok szakszerű vezetés és magyarázat mellett.

*

A magyar tudománynépszerűsítő irodalom egy értékes vállalatnál gazdaggott a múlt hóban: megindult a Magyar Szemle Kincsestára. A háború óta a régibb ilyenmű vállalatok megszűntek vagy teljesen elavultak, különben sem annyira a közönség művelésére, mint inkább a középiskolai tanulók «dióhéj»-igényeinek kielégítésére törekedtek. Néhány évvel ezelőtt megindult a pécsi Tudományos Gyűjtemény, s bár ennek elsőrangú tudósoktól frissen és szakszerűen megírt köteteit a közönség nem karolta fel kellőképpen, szerkesztői hosszabb szünet után újabb értékes kötetekkel lepték meg a közönséget.

A Magyar Szemle Kincsestára a Magyar Szemle programjához igazodik és nem annyira módszeres tudományos bevezetéseket akar adni, mint inkább a nagyközönségnek általános képet nyújtani tudományos, művészeti és általában közművelődési kérdésekről. A szerkesztők szeme előtt nem a német Göschel lebegett, mint a pécsi gyűjtemény szerkesztője előtt, hanem az angol Six pence-könyvek. Az első tízes sorozat a maga változatosságával és friss aktualitásával már eléggé tájékoztat a vállalat további szelleme és programja felől. Vannak itt könnyedén tartott tudományos bevezetések, mint Lasovszky Károly *Világrendszer* című kötete, mely valóságos reveláció mindazoknak, kik nem is sejtették, mekkora haladást tett a csillagászat a háború alatt az amerikaiak ki-

tartó munkája és hallatlanul tökéletesített műszerei segítségével. Kmoskó Mihály *Iszlám*-ja a keleti mesemondóka emlékeztető kedves és mulattató stílusban nyújt áttekintést az Iszlám keletkezéséről, Szinnyei József *Magyar Nyelve* pedig áttekintően és a modern nyelvtudomány szempontjai szerint csoportosítja a magyar nyelvre vonatkozó alapismereteket. Szöllősy Lajos a modern fiziológia és orvostudomány szempontjait képviselve mutatja be a *Táplálkozás* folyamatát az őt jellemző könnyed eleganciával, míg Bartucz Lajos az antropológia módszereit jellemzi. (Itt a kissé túltengő általánoságok mellett szívesen láttuk volna Bartucznak a magyar fajiságra vonatkozó értékes megállapításai összefoglalását.) Szerb Antal igen friss áttekintést nyújt az angol irodalomról és sikerül neki az ilyen kis kompendiumokat jellemző szárazságot elkerülni. Más irányú művelődési programot jelent Bajza József igen érdekes *Jugoszláviája*, melyhez csak méltó Romániát és Csehszlovákiát kívánunk a vállalatnak. Józanul oktat Gratz Gusztáv Európai külpolitikája és Ihrig Károlynak a *Szövekezetekről* szóló bevezetése. A magyar közönséget társadalompolitikai, külpolitikai és nemzetiségi gondolkodásra nevelni volt mindenkor a Magyar Szemle legbecesebb programpontja. A kis kék könyvek kétségtelenül emelni fogják az érdeklődést az efféle kérdések iránt és általában nagy szolgálatot tehetnek az általános műveltség terjedése körül: alacsony áruk és gondos kiállításuk állandósítani fogja népszerűségüket, mely, mint halljuk, máris biztosítva van.

*

A szegedi növénytan intézet Folia Cryptogamica c. kiadványai között, mely a jövő évi szegedi rektor, Györffy István szerkesztésében jelenik meg, jött ki V. Gyelniknek egy két-nyelvű közleménye, melyben a következő állítólag német mondatokat olvassuk: «In Folgenden habe ich die Methode nicht befolgt was ich in meiner ersten Publikation befolgte, nämlich, dass ich mein Material nach Comitaten aufarbeite, sondern meine ganzen nicht aufgearbeitetes Flechtenmaterial ordnete ich nach Gattungen, und nach Gattungen bearbeite und veröffentlichte ich es... Wo ich in der Enumeration die Namen des Sammlers nicht schrieb, das habe ich gesammelt,

und wo ich das Herbar nicht erwähne das kann man in meinem Herbar zu finden.» És így tovább. A rövidítések között megemlítették: «Abkürzung: U. = Pflanzensystematische Institut des buda-pesther Pázmány Péter Universitát.»

Sírjunk-e vagy ne vessünk? A külföldön semmiesetre sem válik dicsőségünkre az ilyen «bi-linguis» kiadvány. *Eckhardt Sándor.*

Színházi szemle.

A *Lear király* felújítása a Nemzeti Színház évadvégi Shakespeare-sorozatának a *Windsori víg asszonyok* mellett a legjelentősebb eseménye volt. Az elhanyagoltabb daraboknak időnkinti műsorbaiktatása inkább csak érdekes kísérletnek számít: egy-egy idény színvonaljelzőjévé mégis csak a nagy tragédiák valamelyikének előadása lehet, a *Lear*-ének pedig egyenest azzá kell lennie, hisz ennek a nemzeti színpadon Shakespeare valamennyi darabjénál régebb multja van. A kritikának a részben joga van az elérhetlenségig tökéleteset követelni, nem feledkezvén meg azért természetesen a viszonylagos értékek megbecsülő tudomásulvételének kötelességéről sem.

Lear szerepét — Egressy Gábor, E. Kovács Gyula, Szacsavay, Bakó, Pethes, Gál és Bartos örökében — nyolcadikul most Kürti József vállalta. Alakításának súlypontja a boldogtalan apa emberi szenvedésének rajzára esik, tébolyodottságán is átfénylött a szinte infantilis hiszékenységnél áldozatául esett tisztaszívűség. Felfogása e tekintetben a Pethes Imre nyomába szegődött. De Lear nemcsak apa: fejedelem is; Kürti játékában pedig a fejedelemnek árnyékát is alig éreztük, ő csak az aggastyáni döreségen bukott el s nem egyszerűen az uralkodói vakságon is, benne csak az apai szeretetében megcsalt embert láttuk, a királyi méltóságában megbántottat — akinek szemétre lökött koronája a «keserű» bolond csörgősapkájával sem ér már fel — úgyszólván soha. Kürtiben nincs hamis páthosz, de valódi sincs annyi, amennyi nélkül Leart (Shakespearei méretűvé megformálni nem lehet. Realista eszközeiből az alak romantikus arányaira nem futja. Rajza az ismétlések során talán még majd gazdagszik, de bizonyos, hogy egyénisége ebbe a szerepbe úgy beleilleni sohasem fog, mint ahogy kard illik a hüvelyébe.

Kimagasló érték a többi közreműködő játékában is kevés akad. Edgárt újabban Harasztos adja, egyre színesebben, de még mindig nem elég férfiasan és jelentékenyen. Abonyi a bolondban a meleg odaadás kedves hangját jól eltalálja, a bölcs-badar szentenciáikét kevésbé. Fehér Gyula Kentje áruhás mentorul külön, mint grófi fellépésében. Lehotay szépen beszélt Edmundo, Mihályfi Károly megindító öreg Gloster. A királyleányok hármasában Hettyey Aranka Gonerilje nem emelkedik az elvetemültség tragikai magaslatára, Gömörly Vilma lágy, szinte családias egyéniségében meg épen semmi regani indulat sincsen. Csak a Váradai Aranka Cordelia-rajza áll valódi klasszikai magaslaton: tökéletes tükre a lelki előkelőségnek. Remekül érezteti a hízélgésre képtelen szívűség tragikus dacát, melyben Lear jellemének vérszerint való mására ismerünk. Az imént színvonaljelző *Lear*-előadásról beszéltünk; a mostaniban csak a Váradai Aranka alakítása mondható annak, a többiekében a szép igyekvéssel arányos kiválóbb eredmény vajmi kevés akad.

*

A Vígszínház sorozatos Molnár-előadásai között ez évadban utolsónak a *Liliom*-ra került a sor. Felújított darbjainak egyike sem hatott oly tisztán és erősen, mint ez a költői megilletődéssel írt «külvárosi legenda», melyben Molnár nála szokatlan önmehtagadással le bírta mondani a pillanatnak szánt olcsó grimászról s inkább a szívére hallgatott, semmint fürge rutinjára. Az *ördög* fölüeny írója itt a színpadon is átengedte helyét a *Pál-utcai fiúk* költőjének, a nagyon is hervadó bűvészkezdés az időálló poézisnek. Jó előadásban ez a mű ma is megbirkózik a maga két évtizedes multjával. A Vígszínház előadása pedig jó, sőt kitűnő. Varsányi Irén Julikája a magyar színészetnek kétségtelenül egyik legnagyobb diadala, az volt már husz éve is, s még inkább az ma, megízese, megnemesedve, mint a csemegebor. Egyszerű, paraszti szavai — mint a búzatábla — meghullámanak egy-egy gesztusának lágy szellőjében, megfürdenek egy-egy pillantásának arányában. Csontos hínátálegénye is hibátlan remek, rajzában nincs egyetlen túlhangsúlyozott vonás, iskolapédája lehetne a sokatmondó szűkszavúságnak és kevéseszközűség-

nek. Makay Margit Marikája csupa szív és művészi igazság, Maklary Ficsurja jól meglátott genre-alak, Gazsi Mariska körhinta tulajdonosnője finom karikatúrája ennek a hervadt pipacsnak. Liliom leányának kicsiny szerepében biztatóan mutatkozott be a fiatal Inkei Margit. Törzs «mennyei fogalmazó»-ja felfogásban igen jó, de dikciójában — sajnos — megint igen modoros.

*

A *Volga-bár* Felix Gandera vékony-pénnű vígjátékából Harsányi Zsolt átdolgozásában szezonzáró operetté lett a Vígszínház júniusi játékrendjén. A drámai kritikus akkor a legbölcsebb, ha megadással tudomásul veszi, hogy a bolsevisták előtt Párizsba menekült orosz hercegkisasszony ezúttal soffőri minőségben fedeztetni föl magát ama bizonyos milliárdos fiatalemberrel, kinek egyetlen rendeltetése nyilván az, hogy az orosz hercegkisasszonyok a szerencsétlenségben is szerencsét csinálhassanak. Igaza volt az átdolgozóknak: az ilyesmit zene nélkül époly kevésbé lehet bevenni, mint a rebarbarát ostya nélkül. A Vígszínház művészei viszont azt mutatják meg, hogy a darabba beletüzdelt énekszámokat miként lehet előadni — hang nélkül. Együttesükbe vendégül beállt Titkos Ilona is, játéka kedves és temperamentumos, énekével ellenben valami veszedelmes konkurenciát ő sem csinál. A «háziak» közül a Góth-párt, Rajnayt, Lázár Máriát, Hajmássyt bizvást meg lehet dícsérni, egy évadon át szívvel-lélekkel dolgoztak a színpadon, most kitesznek magukért kézzel-lábbal is. Június van, ilyenkor a közsínházak is szívesen kacérkodnak azzal a színpadi műfajjal, melynek pszichológiájában kő kövön nem marad.

*

Hevesi Sándor vendégszeretetéből a Kamaraszínház kapuzárása után — akárcsak esztendeje — most is felkereste a fővárost. Alapi Nándor stagione-rendszerű vállalkozása, az Országos Kamaraszínház. Ezúttal két estén át nyolc darabot mutattak be, közöttük négy magyar ujdonságot is, Erre a több tekintetben figyelemreméltó vendégszínházra legközelebbi színházi szemlénkben részletesebben visszatekintünk.

Rédey Tivadar.

A **hangos film.** Az első nagy «Ton-film», mely átkerült Európába, «The singing fool», általában mindenütt csatlódást keltett. Nem technikai tökéletlenségével, hogy t. i. elég gyarlón, torzításokkal adja vissza az emberi hangot, mert ezen idővel úgyis segíteni fognak, — hanem olyan okok miatt, amelyek a hangos film lényegében gyökereznek.

Kétféle típusa van ma még egyelőre a hangos filmnek, ez a két típus váltakozva nyer alkalmazást. Az egyik az, amikor a film történései, zörejei, beszédei illusztráltak maradnak, tehát a kép változatlanul olyan szabad korlátok között mozoghat, mint a néma filmnél, ellenben külön kísérőzenét írat a gyár és ez a *lefotografált zene*, mely egy jobb gramofonhangversenyhez hasonlít, kíséri a képek pergését. A másik típus, amikor a színészek beszédét, vagy énekét rögzítik meg a képfelvétellel egyidejűleg. És itt támadnak a kiküszöbölhetetlen bajok.

Kezdjük azon, hogy a témát erősen korlátozza ez a típusú hangos film. A képritmus sokkal gyorsabb, mint a beszédritmus. A szem éhes: már elmúlt néhány másodperc, új képet, mozgást vár a szem, — a hangos film esetében *hiába!* A színész még az első sort sem énekelte végig, az «ó» hangzót másodpercekig elnyújtja — rettenetesen hosszú idő a moziban! — és mi kénytelenek vagyunk hosszú *unalmas* percekben keresztül egy tátott száját csodálni. A modern film legnagyobb művészi élménye a képritmus volt. Ki nem sodródott együtt Abel Gance fél- és negyed-másodperces villanó képeivel, a «Dzsingisz khán» monumentális, rohanó befejezése kinek a kezét nem lendítette tapsra? Ez a hangos filmnél lehetetlen. Csak unatkozik az ember, ha a mesébe sanzonok, zeneszámok vannak beékelve, melyek lépten-nyomon megakasztják az eseményeket. A prózai beszéd pedig egy másnyelvű hallgató számára *érthetetlen*. Hogy milyen mértékben befolyásolja a témát a hangos film anyagtörvényei, arra kitűnő példa a Berlinben nemrég bemutatott fentemlített film, mely bárgyúságával még a legostobább, legrosszabb amerikai filmeket is felülmúlja. A tömeghatásra-számítás elsősorban a *zene* szempontjából akarja a hangos film lehetőségeit kiaknázni és ezért az izomemberek, a boxbajnokok, soffőrök után az új film hősei szükségszerűen a bárénekesek, jazz-muzsikuskok, lokáltáncosnók, az éjszakai világ alakjai lettek...

Tegyük fel, hogy néhány zseniális rendező és filmíró meg tudja kerülni egy-két alkotásában a mesekorlátozásnak ezt a zátonyát, akkor még mindig hajótörést szenved egy kiküszöbölhetetlen tény szikláján: hogy t. i. más a vizuális és más az akusztikális perspektíva. A mikrofon, mely felveszi a hangot, a legmegfelelőbb helyre van beállítva a párnázott falu műteremben, a felvevőgépnek azonban mozognia kell, ha nem akar elviselhetetlenül unalmas képet produkálni. Mutatja pl. premier plauban az énekes fejét, second plauban az alakot, azután részleteket a közönség köréből: a hang pedig *változatlan* erősséggel zeng tovább. Ha nem látom pl. egy zaj forrását, akkor lehet a hangok közeledését, távolodását erősítéssel és gyengítéssel érzékeltetni, akár a rádióban — ez más dolog. De az akusztikai és optikai távlatot a hangosfilm gyakorlatában közös nevezőre hozni egyenlőre lehetetlen és a gépek természeté miatt valószínűleg az is marad.

A harmadik nagy vesztesége a filmnek a hangossá válással az, hogy ilyen szinkronizált hang és képfelvételeket a zavaró mozzanatok miatt jól csak műteremben lehet felvenni. Azok a szabadtéri felvételek, melyek olyan csodálatossá tették a svéd és az orosz filmeket, pl. a «Dzsingiz khán»-t, lehetetlenek e második típusú hangos filmben.

Kötetlen, szabadon hömpölygő mese, magával sodró erejű képrítmus, a film műfaji tisztasága a kizárólag szem-élmények nyújtása révén és a film nemzetközi érthetősége — ezek azok a sajátos filmszerű értékek, melyeket a hangos film meg akar semmisíteni. A *hangos* film ma divat, Amerikában láz, mint volt a *színes* film... Még egy ilyen lázt kell a filmgyártásnak kihevernie majd, a *plasztikus* filmét, hogy azután nyugodtan fejlődhesen tovább a *maga* útján a film, saját lényegének legvilágosabb felismerése felé...

(Berlin.) Németh Antal.

Képzőművészeti szemle.

A Tiszaszoborpályázat. Az Erzsébet királyné szoborpályázat óta a Tiszaszoboré az első, mely ismét valóban nagyméretű feladatot rótt szobrászainkra. Tisza István szobrát a parlament mellé, a főrendiházi bejáratnál szemköztí térségen fogják elhelyezni, ekképpen gróf Andrassy Gyula emlékművének párja lesz. Tehát nemcsak

Tisza személyisége, hanem e helyes zenei vonatkozásai, a parlament építészeti háttere, a Kossuth-emlékmű közelsége is egyaránt kiemelkedő monumentalitást kívánnának az új szobortól: nagyarányú teremtőerőből fakadó, magasztos művészetet, mindenesetre különbet, mint amilyent eddigi köztér-emlékműveink mutatnak.

Az elmúlt évtizedek szerencsétlen pályázataira és díjkiosztásaira, a belőlük keletkezett legtöbbnyire egészen sikerületlen, vagy a legjobb esetben is csak némiképen elfogadható szobrokra gondolva, nem csekély kételkedéssel mentünk el a Múcsarnokba, ahol több mint harminc pályamű tanuskodott arról, hogy aggodalmaink nem voltak alaptalanok. A pályamunkák egy-két kivételtől eltekintve, fölötté gyöngéek, a zsűri ítélkezése pedig semmivel sem különb a tervek színvonalánál.

A pályaművek jelentéktelensége, amely festészetünk kétségtelen fejlettségéhez mérve nagyon kellemetlenül szembeötlő, már azért sem ment meglepetés számába, mert a legnagyobb jóindulattal sem állítható, hogy fejlett szobrászi kultúránk van. Vannak ugyan igen derék szobrászaink, akik apróbbacska feladatok, egy-egy mellészor, egynémely síremlék, kisebb-méretű aktok, vagy plakettek megoldásában bizonyos határig rokon-szenves eredményeket tudnak elérni, sőt vannak olyan virtuózaink is, akik a közönséget elbűvölő ügyességgel és gyorsasággal, de épen olyan lélektele-nül oldanak meg minden feladatot, mindamellett olyan szobrászunk, aki mélyről fakadó, igazi teremtőerővel, a maga külön útját járva, igazán lélekbe-markoló művészettel ajándékozna meg, alig-alig akad. És egyáltalában nem lepett meg a zsűri ítélkezése sem. Mert hiszen ez, mint eddig majdnem minden alkalommal, túlnyomórésztben ezúttal is olyanokból állott, akik a szobrászat kérdéseiben nem hivatottak dönteni. Ahány épkezláb és valamennyire csak számbavehető szobrászunk volt, az mind résztvett a pályázatban, tehát nem lehetett zsűritag. Akik pedig szobrászság címén mégis bejutottak, annyira a harmadik gárdából valók, hogy nem sokban különböznek az ítélőbizottság laikus tagjaitól. Ezek pedig néhány elsőrangú kivételt leszámítva, a legteljesebb hozzá nem értés képviselték: mert úgyszólván semmi vonatkozásuk sincs a művészet kérdéseire és egy olyan társadalom

olyan nemzedékének tagjai, melynek a legcsekélyebb plasztikai ítélőképesége sincsen. Természetesen senkinek sem jutott eszébe, hogy a döntéshoz elfogulatlan külföldi szobrász szakértőket hozzanak, pedig széles ez Európában alighanem lehetett volna ugyanannyi jó külföldi szobrászt találni, mint ahány tagból a zsűri állott. De talán jobb volt ez így, ezt az eredményt csak szegyenkezéssel lehetett volna külföldi művészeknek bemutatni, sőt mindenki jól teszi, ha a Budapestre vetődő idegent most nem vezeti a Múcsarnok közelébe, nehogy kedve kerekedjék nyitott kapuján bemenni.

A kortársak minden távolabbi művészeti meggondolás előtt, nem minden jogosultság nélkül, testi hasonlóságot is szoktak kívánni az emlékszobor amaz alakjától, mely hősét ábrázolja. Már ebből a legrimitívabb szempontból is föltette fogyatékos a pályázat eredménye. Szobrászaink még a pusztá, felszínes, testi hasonlósággal sem sokat törődtek. Pedig Tiszáról elég jellemző festmény, rajz, fénykép, sőt néhány tűrhető és egy jó mellszobor is maradt. A még nagyobb hozzáértést feltételező lelki jellemzés persze általában még gyatrábbban sikerült. Csupán Beck Ö. Fülöpnek, a legjobb Tisza mellszobor alkotójának sikerült eléggé megközelíteni Tisza férfias, dacos nagyságát, rendíthetlenségét, magabazárkózását, rendeltetésének önmagábavetett prófétái hitét. Tisza geniális férfiasságát ő sem ábrázolja teljesen, de nem annyira maradt vele adósunk, mint a többi pályázók. Ezek legtöbbje üres, lelketlen pózokkal próbálta az erőt megmintázni és valóban nehéz elhallgatni a névszerinti szatíráit azokról, akik Tisza helyett egy üres díszmagyart, egy karosszéket, egy jólszabott zakót, vagy egy kiugró vasaltnadrágot merettek kiállítani. Voltak olyanok is, akik némi lelki jellemzéssel kísérleteztek és kaptunk tőlük egy hadvezért, összerokkadó néptribunt, platonikus filozófust, díszmagyaros vargát, megyei gazdaszónokot, Gandhit, patetikus hitéřítőt, száraz államtitkárt és így tovább.

Ami pedig még ezentúl következne, az eszmei, vagy pusztára csak testi formák szobrászi ábrázolása, ezeknek egy kompozícióvá való egységesítése, vagy figyelembevétele annak, hogy egy minden oldalról szemügyre vevésbe kerülő szoborról van szó, szóval a tisztán formai problémák tekintetében

még gyöngébb megoldásokhoz jutott el a legtöbb pályázó. Elképesztően festői megfejtésekkel találkozunk, agyagból, sőt tejszinhabból felkent bronzba szánt ábrázolásokkal! A pályaművek között tisztára minden ízében, csak szobrászati elgondolás csupán egy akad, Beck Ö. Fülöpé, amely különben az egyetlen szerves, jól felépített és a rajta álló szoborral egységes architektúrát is adja, meglátszik rajta, hogy az alapzat a szoborral egyszerre támadt, egy egységes elgondolásból.

Meg kell említenünk azonban azt, hogy a pályaművek részleteiben néhol szép szobrászi munkával is találkozunk. *Szentgyörgyi* reliefsjei, *Pásztor* részletei jól mintázott, nemes felfogású alkotások, ha pályaművek egésze különben nagyon távol esik attól, hogy a Tisza Istvánt egyrészt eszmeileg, másrészt szobrászi forma tekintetéből méltóan ábrázolja.

A legtöbb esetben a szobrok architektúrája is segített tönkretenni a pályaműveket. Ha egyáltalában lehetséges, az architektúrák még a szobroknál is rosszabbak, ötletlenebbek, fáradtabbak. Az egyik egymásra rakott lapos dobozokra állítja Tiszát, a másik egy lemezre építette, a harmadik síremlék architektúra, a negyedik keresett egyszerűséget fitogtat, bár nem egyszerű és majdnem mind sablon, sablon és üres sablon.

Mindezek után a jelentős művészpályát megfuto művésznek kijáró teljes tisztelettel meg kell mondanunk, hogy *Zala Györgynek* pályanyertes műve több szempontból is teljesen elhibázott alkotás. Meg kell mondanunk őszintén, hiszen a Kossuth-szobornak szomorú példája megmutatta azt, hogy mennyire helyrehozhatatlan hiba a legszigorúbb ítélkezés elmulasztása egy évszázadokra tervezett emlékszobormű esetében. *Zala Tisza Istvánja* egyáltalában nem számítható a mester kiválóbb alkotásai közé. Szinpadias, nyugtalan, kapkodóan címomás ünneplése egy olyan embernek, aki valóban nagy volt, egyszerű volt, nyugodt volt, puritán volt. Minden művészi eredetiség nélkül való ábrázolás arról, aki egészen különálló egyéniség volt. Akiben nem volt semmi barokk, *Zala szobra* pedig tele van még csak nem is élményszerűen átérzett, újra kiformált, hanem csak sablonosan utánérzett barokk elemekkel. Tisza már életében is köböl való volt, nem olyan agyagból gyúrt, mint *Zala erőtlen szobra*. Tisza soha-

sem pózolt, Zala szobra minden ízében ezt teszi és mit sem ábrázol Tisza mezei, hajlíthatatlan keménységéből. Zala szobra nem Tiszából indul ki, hanem a XIX. század szomorú emlékeztető köztérszobrászatának elnyűtt emlékeiből. Szoborműve tetejére nagy, de csak méreteiben hatalmas haldokló oroszlánt helyez, mely halálküzdelmében felordít. A vergődő és felordító oroszlánnak színpadias allegóriája ugyan miképpen illik arra a Tiszára, aki mint köztudomású, a hangtalan dac és szótlan megvetés felejthetetlen nagyságában halt meg? És különben is mi szükség van egy Tisza-szobron erre az ezerszer elhasznált allegóriára? Miért nem a főalakban testesítette meg Zala a minden romlással dacoló férfilelek nagyságát? Az oroszlán lelkét, az ezrekkel szembezálló egyet? — erről Zala megfeledezett, az oroszlánhoz képest törpére méretezett Tisza Istványa nem több egy pathetikus díszmagyarnál.

És vajjon illenek-e Tisza klasszikusan egyszerű, puritán, teljesen festőietlen, sőt épen szoborszerű emberiségéhez Zala emlékművének idegesen zsúfolt, túlterhelt mellékszoborcsoportozatai és illik-e ahhoz, aki az alpátosztó soha nem ismerte a hangosan felfelé tolaikodó szervesen architektura?

Nem, Zala György szoborműve sehogyssem illik gróf Tisza Istvánhoz és sehogyssem a művészet magas mértékkel mért követelményeihez sem. Csak ahhoz illik, hogy a hagyományos köztérszobrászat követelményei, tehát lélektelen sablonok szerint mi mindent kell rárakni egy olyan szoborra, amilyennel egy államférfit pompázóan lehet ünnepegni. Ezek a kellekek, ezek a kulisszák, mind megvannak Zala szobrán, úgyhogy egyáltalában nem csodálkozunk, hogy a zsúrinek csupán külsőségeket ismerő többsége neki juttatta a pályadíjat és őt bízta meg a kivitellel, minekutána elvetette azt a helyes javaslatot, hogy egy új szűkebb-körű pályázattal próbáljanak közelebbjutni a mi szobrászati viszonyaink között oly nehéz feladat méltóbb megoldásához.

Venecia múltja és művészete. Bécs után Venecia következik az idegen városok között a külföldre utazó magyarok érdeklődésében. Évről évre nagyobb és nagyobb tömegekben látogatjuk és élvezzük művészetének felejthetetlen emlékeit, amelyek majdnem

úgy a szívünkhöz nőttek, mintha a mieink volnának. És minthogy ez az érdeklődés újabbban a művészet történelmében csak kevéssé járatosak széles köreire is kiterjed, alkalmasint nem csekély érdeklődésre számíthat a Magyar Szemle kincsestárában megjelent ama kis könyvecske, melyet *Glatz Károly*, ez a legújabbban szerepelni kezdő komoly és hivatott művészettörténeti írónk Velence művészetéről írt. A nyolcvanoldalas, zsebbe könnyen elférő könyvecske az átlagos közép-osztálybeli műveltségű közönség számára készült, nyilván azzal a szándékkal, mint a jó külföldi útikönyvek művészeti bevezetései, hogy előzetes tájékozásául, utazás közben magyarázatul, vagy akár az utazás után összefoglaló ismétlésül szolgáljon azok számára, akik nem elégednek meg futólagos múzeumi, templomi szemlélődésekkel, hanem összefüggéseket és megkülönböztetéseket keresnek a látottak között, magyarázatokat arra a sok kérdésre, mely bennük a művészet kincseinek csodálata közben támad.

Glatz kis műve jól megfelel ennek a feladatnak. Egyrészt közönségéhez, másrészt témájához ügyesen igazodik, nincsenek aránytalanságok benne, kerüli a ma annyira divatos, de vízenyősségében szinte már elviselhetetlen lírizálást. Feladatát, mely ismeretek közlésében áll, jól fogta fel, halk hangon, szerényen tanít, óvakodik attól, hogy valami különösebb ujságszámba menő, de rendszerint erőltetett eredetieskedő felfogásra állítsa be könyvét, egyezőval Venecia kincseinek becsületes és hű méltatását adja.

Az elengedhetetlen történelmi háttérből, a társadalmi talajnak jellemzéséből csak épen a legszükségesebbeket közli, művének fő hangsúlya igen helyesen a művészet formai és világnézeti elemeinek ismertetésén nyugszik, tehát ama két vonatkozáson, amelyek irányában a laikusnak leginkább van mankóra szüksége. Mindkétnemű magyarázatai jól megállják helyüket és ami nagyon fontos, megérik rajtuk, hogy frójuk nem az útikönyvkompiátorok szokott útját járta, hanem át is élte mindazt, amiről ír, látta, csodálkozott rajta és gondolkozott is felőle. A szakember pedig könnyen még azt is megállapíthatja, hogy Glatz a művészettörténeti irodalommal kellőképpen ellenőrizte magát; egy-egy megjegyzése elárulja, hogy ismeri Venecia legújabb irodalmát is. Vonzóvá teszi

könyvecskéjét az a meleg szeretet is, amellyel témája iránt viseltetik, mely, sohasem fitogtatottan, néha mégis átízzik tartózkodásán.

Velence művészetének méltatásában általában helyes utakon jár, néhol új értékelésekkel küzdve, így a ma divatos ama kérdéssel is vivődik, hogy ki volt nagyobb: Tiziano-e vagy pedig Tintoretto? Lelke nyíltan Tintoretto felé vonzza, ha végleges ítéletet nem kockáztat is meg. — Néhol a megokolásokban egy kissé elveti a súlykot. Így például Veronéséről azt írja, hogy «mivel a szegény embert nem látta meg, épen olyan harmoniában volt a világgal, mint Tiziano». Nos a világgal való harmonia egyáltalában nem a szegény ember, sőt még csak nem is a szenvedő ember meglátásától függ; ez a fölfedezés és az élet jelentőségének a szenvedés zemszögéből való megítélese mélyebb forrásból fakad.

A kis velencei művészeti útikalauz a legjobb időben is jelent meg, kívánjuk, vigye magával mentől több magyar nyári utazó, a beléje vetett bizalmat egyikük sem fogja megbánni.

Farkas Zoltán.

Zenei szemle.

Az opera- és hangversenyidény be-zárulása után önkénytelenül is tolnukra kínálkozik egy kis visszatekintő elmélkedés. Az ilyen összefoglaló visszatekintések — bár részben már elmondott dolgokat ismételnék — a jövő szempontjából is hasznosnak bizonyulhatnak, mert a zenei élet jelenlegi színtörvénnyel már a jövő kialakulás irányvonalát is mutatják, ami némi tájékoztatást is jelent a különféle törekvések forogtatásában.

A kultúra egész területén az átmenetek és újjáalakulások korszakát éljük. Még mindenütt sok a kiforratlan elem, régebbi korok művelődési eszményei latens erőkké halványulnak, tehát még számolnunk kell velök, az új eszmények még nem bontakoztak ki teljes méretekben, de mindez ellentét és bizonytalanság dacára a figyelmes szemlélő előtt már feltűnik egy építő, határozott irányba haladó produktív korszak lassú ténnyeljárása. A keresések zűrzavarából egy egységes stílus kerül felszínre, a modern ember új életformája. Az élet mostohaasága, a sok nélkülözés, a mai fiatalságot valósággal heroizmusra neveli. Megtanulta, mert meg kellett tanulnia, hogy szentimentalizmussal,

fantasztikus légvárakkal lehetetlen pánaszokkal nem lehet javítani vagy meghódítani az életet, ide erős kéz, szilárd akarat, nagy lelki fegyelmesség, komoly kötelességtudás és bizonyos semlegesség szükséges. Ember akar lenni mindenki az emberek között: megérteni és megértetni vágyik. Egy újfajta humanizmus eszménye bontakozik ki minden területen. Az egész ember harmónikus kiképzése a szakműveltség alapján. Semmisen mozdítja annyira előre a kollektív szellem kialakulását, embertársaink megértését, mint az egyén minél többoldalúbb kiképzése és az élethez, a tényekhez való kapcsolódása. Igazi közösség csak ott jöhet létre, ahol az embereket nemcsak bizonyos célok, hanem eszmények, szellemi értékek és javak kötik össze. Gazdag, harmónikus képzett szemlélyiségeket akar a mai nevelés kialakítani, olyanokat, akik e mellett fegyelmestettek és odaadóak a nemzeti társadalmi közösség számára is.

Ennek a mind erősebben kialakuló kollektívizmushoz jeleit látjuk zenei életünkben is. A szóló-hangversenyek minden látszólagos változatosságuk, nagy számuk dacára, krízis szélén állnak. A legelső virtuóz sem tud máma — bármilyen legyen a hangszere — újat, érdekeseget mondani. Programjának agyoncsépeelt koncertdarabjaival — ha csak valami rendkívüli művészségénység nem rejlik mögötte, csak felületes, pillanatnyi sikereket arathat. Ma már nem tudjuk megérteni, hogy valaki nyolc órát töltsön naponta hangszergyakorlással és hónapokig tanuljon ilyen módon legyőzni azokat a hajmeresztő technikai nehézségeket, amelyek egy hangversenydarabjában előfordulnak. Mennyi munka és fáradság azért, hogy a virtuózkodással betelt publikum magától értetődőnek tartsa a sikeres kivitel és a legkisebb félre-csúszásért kicsinylőleg rántsa föl a vállat! Itt volna az ideje, hogy a jogosulatlan egyéni érvényesülést célzó szólóhangversenyek eltűnjenek végre Budapest koncertéletéből. Ezzel szemben a zeneegyüttesek nagyobb tért hódítanak. A zenekari esték — még a gyöngébbek is — valamint a kórusok hangversenyei már azelőtt is nagyobb vonzóerővel bírtak, ma ez a vonzóerő csak folyton növekszik. Főképpen a Kodálytól megindított gyermekkar-kultuszban látjuk az új művelődési eszmény zenei érvényesülését. Nem «szakzenészek» hosszú évek fáradságos

munkájával szerzett hangszertudásából álljon a ma zenélése, — ezzel a hangszertudással csak elkülönülnek a többitől — hanem mindenki egyenjogusultan, a maga istenadta természetes, muzsikális képességeivel álljon egymasmellett. Alárendelésük csak az együttes muzsikálás, a közös cél érdekében folyik. Elmúlt az az idő, midőn egyes mesterek köré csoportosuló irányok álltak egymással szemben. Csak szakemberektől élvezhető zenének alig van valami köze a mai zenekultúrához. Kodály Zoltán zenéjének szüksége van az egész magyar nép lelki részvételére, nem kiváltságosoknak, hanem az egész nemzetnek szólnak. Az ilyen zene a nemzet életéből, lelke mélyéből nő ki, amely megköveteli a hallgatótól, hogy kívülállása megszűnjék, benne éljen ebben a zenében, mintha ez lényének egy része, legbensőbb ügye volna. A zenei nevelés csak ilyen alapon lehet az egész ember harmónikus kiképzésének, a nemzet életéhez való kapcsolódásnak eszköze. Az egyéneket összekötő lelki szálaknak, közös érzelmeknek együttes kifejezésére elsősorban a zene hivatott. Épen ezért az iskolai nevelés nem nélkülözheti céljának elérésében a zenét, amely ilyen értelemben a maga egyesítő hatalmával, utóérhetetlen közvetlen érzelmi hatásával legerősebb előmozdítója mind a kedély fejlesztésének, mind a fegyelmezett és az odaadó kollektíviztikus szellemnek. A népnek, egy nagy közösségnek a zene tartalmába való teljes beleérzése teszi lehetővé aktív, produktív részvételét a mai zene fejlődésében. Az opera területén itt még sok a tennivaló. A reprezentációs romantikus operák még túl sok helyet foglalnak el a repertoírban. A nagy-szerű kiállítás helyett epedve várunk egy olyan alkotást, mely a mi korunk új, eredeti kifejezését adja, egy stílust, amely a mi gondolkodásunkból, érzésünk-ből fakad, amelybe bele tudunk kapcsolódni, mert nemzetünk jelenlegi törekvéseit lelki arculatát tudományos vissza. Egy ilyen alkotás az eddignél szélesebb körökben fog hatni és belevonja a zenei élvezetbe a nemzet olyan elemeit, akik eddig távol álltak az operától. Várjuk «Háry János» utódját, az élet, még pedig a magyar élet és a zene egybeolvadását.

A hangversenyevád kamarazeneestéi szépszámuak voltak. Az igazi «Kenner», a komoly, nemes zene híve ezekre jár legszívesebben. A kamarazeneesték és

a hangos reklámokkal beharangozott virtuózok hangversenyének publikuma között olyan szembevető a különbség, hogy már azért is méltán kételkedhetünk utóbbi hangversenyek művészi jogultságában. Igen örvedetes jelenség — ami szintén az idők jele — hogy mennyire szaporodnak az iskolai, egyesületi és magánkamarazeneárságok. A házi együttes zenélés örme kezd már tudatosabbá válni az emberek előtt. Bár követnénk itt Németország példáját, ahol majd minden Főiskolán tartanak zenei összejöveteleket (Collegium musicum). Ezek az összejövetelek főképp régi kórusok és a régi kamarazene művelését célozzák. A mélyült történeti felfogás, XVI—XVIII. századi mesterek műveinek nagy felkarolása általában jellemző tünete a mai zenekultúrának. Sajnos, nálunk a zenetörténeti érdeklődés csekélysége miatt, ez a kultusz még a kezdet kezdetén áll. Ezen a téren is csak aktív közreműködéssel, minél több ember bevonásával érhetünk el valamit.

Az aktív zeneélet mindezen jelenségeinek konzervenciát a zenei nevelésnek kell levonnia. Bele kell illeszkednie a magyar művelődés, az iskolai nevelés nagy egységes tervezetbe. A szakember látszógenek szűk kereteiből ki kell lépni az egységes kultúrellet nagy területére. Ennek a kultúrelletnek minden szála összefüggésben áll a zenével és a zenei neveléssel. A görögök zenei nevelése a filozófiához és esztétikához vezet. A középkor a solmizációval Európa ének mestere volt. Hangrendszerek, tanítási módszerek, zenei stílusok nem vezetnek-e a pszichológia általános pedagógiai és művészettörténet területére? A kor körülményei szerint a zenei nevelés ma annyit jelent, mint emberi nevelés, tehát egyben elméleti, esztétikai, vallási, szociális nevelés.

Ez az egységbe foglalás, egyénfőlött álló szemszögből tekintő szellem épen ott nyilvánul meg a legkevésbé, ahol a legnagyobb szükség volna rá: a műkritikában. Mintha az üzleti szellem — amelyből kifolyólag a koncertrendezők úgy alkudoznak a művészetből fakadó értékekkel, mint az árucikkkel, a kiadó és a szerző, a hangversenyteremtő tulajdonos és bérlő, zeneiskolaigazgató és tanár szerződési viszonyában csak az anyagi haszon a döntő, mintha ez az üzleti szellem a kritikát is részben eszközévé tenné és megfosztaná produktivitásától.

A műalkotás igazi bírója a közönség, amely kiszámíthatatlan szeszélyességében akárhányszor akadályozhatja egy új stílus térfoglalását. A tömegnek a sajátosan új és előrevívó iránt kevés érzeke van. Művészi táplálékát inkább a multból veszi. A műalkotásra ennek semmi befolyása nincs, mert ha igazán nagy és értékes, előbb-utóbb eljön az ideje, az a kor, amely teljes mértékben méltányolni tudja. A műkritikának éppen abban állna a legfontosabb feladata, hogy ezeket az ismeretlen, új műveket magyarázza, értékelésével a közönség megértéséhez közelebb hozza. A műkritika maga is műalkotás, amiből a kritikus, a közönség és az alkotó egyformán nyernek. A kritikus a művésznek nem ellensége, hanem segítője, aki tudja, hogy a művészi alkotás legtöbbször gyötrelmem, amit nem lehet csak egy kézlegyintéssel elintézni. Minden igazi műalkotás megérdemli, hogy intenzívebben foglalkozzanak vele, csak ezután lehet teljes objektivitással elutasítani benne azt, ami csakugyan elutasításra való. Aki maga is alkot, az tudja csak megmérni a művész örömet, mikor látja, hogy művének végső értelmét valaki önállóan, produktíve felfedte és megértette. Ezért csak az van hivatva egy mű kritikájára, aki teljesen bele tudja érezni magát az alkotó lelki világába. A zenének, mint lelki élménynek átélése, ami ma annyira előtérbe lép élvezőnél, előadónál egyaránt, a kritikus munkájában teljesen nélkülözhetetlen. Azok, akik erre képtelenek, óvakodjanak az ítélettől. Egy éles, rossz helyen alkalmazott kritika mindig árt, mert sajnós, a kedves felebarát szívesebben olvas másról rosszat, mint jót és így a rossz ítélet jobban megmarad az emberek emlékezetében. Egy minden személyes momentumot kikapcsoló, egyetemes tisztult elvek alapján álló kritika integráns része a művészetek életének.

Legnagyobb hiányok e téren az operakritikákban mutatkoznak. Itt a zene mellett a színpadművészet minden csínját-bínját is ismernie kell a kritikusnak. Próbákat nem igen lát, így a rendező és karmester munkáját nem tudja jól elhatárolni a színész és énekes teljesítményektől, a darab előadásának felépítését is figyelemmel kell kísérnie, a színpadi technikát, a teljes anyag milyenségét tapasztalatból ismernie, hogy jobban és igazságosabban ítélhessen.

Az intenzívebb, szélesebbkörű aktív

részvételnek, a szubjektív momentumok háttérbeszorításának, a közösség mindig erősebb érvényesülésének követelménye zenei életünk egész területén szembeötlenek. Bizunk abban, hogy ezek a jelenségek egy konstruktív, erőteljes, nemzeti szellemű zenei klasszicizmus kibontakozásának előhírnökei.

Prohász Margit.

Magyar folyóiratszemle.

Minden nemzet irodalomtörténetének vannak oly kérdései, amelyek hosszú időközön át foglalkoztatják az illető nép irodalmi közvéleményét. A francia irodalomtudomány ilyen kérdése közel száz év óta a romanticizmus problémája. Ennek értéklése írók és irodalmi irányok szerint váltakozott. A naturalizmus és realizmus korában inkább lekicsinylésben volt része és bár az utóbbi évtizedek felismerték értékét, a kritika még ma sem mondta ki az utolsó szót felette. A romanticizmusra vonatkozó különféle és elmentéses definícióit a közelmultban (1927) Souriau «Histoire du romantisme en France» című művében foglalta össze sikeresen. E munka alapján tisztán láthatjuk, hogy a romanticizmus ellenségei legnagyobb részének nem tisztán az irodalmi belátás, hanem elsősorban a politika és a világnézet szempontjai voltak a döntők. Ezekből a kritikai és szellemtörténeti harcokból vehetjük észre leginkább, hogy a romanticizmus Franciaországban valószínűleg leli forradalom volt, amely némileg átalakította magát a francia lelket is. Ezt a lelki átalakulást a romanticizmus ellenségei azért tartják károsnak, mert a romanticizmus gyökereit Angliában és Németországban keresik. A könyvek hosszú sora bizonyította a ma már általánossá vált tételt, hogy a francia romanticizmust a germán szellem hozta létre. Ezzel szemben sürgették a visszatérést a nemzeti lélek igazi gyökereihez, a klasszikus francia irodalomhoz. Ez a visszahatás a hetvenes évektől kezdve egyre nagyobb lett, de a romanticizmus legalább mint lelki forma tovább is élt, ha más irányok burka alatt is. A mult század végétől kezdve kezdték csak a francia kritikusok a romanticizmust általánosabb, filozófiai szemszögből vizsgálni. A centennárium körüli évek bő terméséből a kritika Souriau művét emelte ki, mint a legértékesebb munkát. Souriau nem gyűlöli, de nem is

rajong a romantizmusért. A könyv történeti és nem értékelő munka, amely a legalaposabb részletkutatók alapján rajzolja elénk mindazt, amit a romantizmus adott. (*Jancsó Elemér: Kritikai harcok a romantizmus százéves fordulójáról. Erd. Ir. Sz1—2. sz.*)

Szerb Antal a Széphalomban (máj. —jún.). «Az ihletett költő» című tanulmányában a romantizmusnak a magyar irodalomra való hatását és ebben a romantikus Berzsenyit mutatja be. A legújabb német szellemtörténeti irodalom alapján rámutat arra, hogy az antikos versmérték bevonulása a nemzeti irodalomba, a romantika kezdetét jelenti. A romantika tulajdonképpen minden irodalomban úgy indult meg, hogy a költők belefáradtak az alexandrinba és a vele együttjáró formai komplexumba. Az a lelki egyensúly, aminek formai kifejezője az alexandrin, a XVIII. század közepén már hazug egyensúlyá kezdett válni. A francia romantika legnagyobb tettének azt tartotta, hogy odébb helyezve a sormetszetet, felbontotta az eddig szent egyensúlyt. A preromantika két fegyvert ismert az alexandrin ellen: a mai szabad vershez hasonló versprózát — ami nálunk alig szerepelt — és az antikos verselést. A vers reformációjára nálunk is szükség volt. A magyar alexandrin bénította a magyar lírát, amelynek hagyományai kezdetleges hagyományok voltak. Viszont az időmértékes vers, a nyugateurópai verselés nem jelentett radikális szakítást a népi forma-hagyományokkal, mert ez a forma a magyar ritmussal ép úgy összepárosult, mint az ősi német típusal. Berzsenyi korában még nem lehetett megbékülni a népi verseléssel. Erős orvosságra volt szükség, a magyar költészetet mintegy előlről kellett kezdeni, ha utól akarták érni a száguldó Európát. Ezt az újrakezdet jelenti a «deákos verselés». Ilymódon minden, amit Berzsenyi Horatiustól tanult, voltaképpen a preromantikus szellem önkifejezésének bizonyult. —

A magyar falu elmaradottsága megállapításánál nem szabad felednünk azokat a történelmi, társadalmi és faji tulajdonságokat, amelyek a falu mai képeinek kialakításában közreműködtek. Az összehasonlításnál leggyakrabban szereplő német, dán, angol és amerikai falvak struktúrája egészen más, mint a magyar falvaké. A hátramaradottság okai részben a múlt század utolsó évtizedeiben uralmon levő

hatalmi és társadalmi politikában keresendők; ezek a tényezők ugyanis a kiegyezés után megindult nagyarányú kulturális és vagyoni fellendülést első sorban a város, különösen pedig a főváros emelése érdekében állították sorompóba. Falusi népünk elmaradottsága, a falu életének primitívsége legnagyobb mértékben a mezőgazdasági viszonyokban szemlélhető, amely teljesen nélkülözött egy biztos és határozott vonalú agrárpolitikát. Agrárpolitikánk mai iránya azonban már az értékesítési és agrárkereskedelmi problémák szemüvegén keresztül igyekszik földműves társadalmunk széles rétegében a versenyképesen való termelés való gondolatát meggyökeresíteni. A közgazdasági vonatkozásokon kívül a legfontosabb teendő falusi népünk lelki és értelmi nevelése. Ennek a munkának igen sok akadálya van. Míg a gyári munkás és a középosztály a polgári művelődés eszközeiben jobban részesülhet, addig a falusi lakosság szétszórtságában kevésbé tudja ezeket az eszközöket igénybe venni. Az alsófokú iskola padjaiból kikerült földműves fiatalság továbbképzése kulturpolitikánk állandó témája volt. Ma már az államilag megszervezett iskolán kívüli népművelés tömegeredményeket is tud felmutatni és az eredmények azt bizonyítják, hogy az eredményes munka a lelkes és erőskezű vezetők kérdésén fordul meg. A falusi földművelés gazdálkodásának jövedelem-szerző emelése legelső foka a falu és a nép jövőjének. Sajnos, az intézményes mezőgazdasági vezetők a falu ma még nélkülözi, pedig az agrárvezető beállításával az iskolán kívüli népművelés is nyerni fog és ez utóbbinak praktikus és a falu létkérdését érintő tartalommal való kiegészítése a népművelés más irányait is közelebb fogja hozni a való élethez. A falufejlesztés eddigi eredményei, amelyek a háború után új lendületet nyert intézményeknek: a kultúrházaknak, népházaknak, leveleotthonoknak és csecsemővédőknek, sporttereknek stb. köszönhetőek, még nem jelentik azt, hogy a falu érdekeinek szolgálatában az állam és a társadalom már megtette kötelességét; mert sok hiány van még, amelyeket csak további megfeszített társadalmi munkával és az állam szünet nélküli támogatásával lehet fokozatosan megszüntetni. (*Radnóti István: A falu gazdasági és kulturális problémái. Magyar Szemle. Jún.*)